

VICTORIANO GARCIA MARTI OU AS ROSALIANAS DORES DE VIVER

HELENA e RAMON SANCHEZ RODRIGUEZ

Universidade de Santiago

Limiar

Don Victoriano García Martí, naceu na Póboa do Caramiñal, no ano 1881 e finou en Santiago de Compostela no mes de Xullo de 1966.

Foi un escritor prolífico (1). Entre as suas obras destaca un importante prólogo ás *Obras Completas* de Rosalía de Castro, publicadas pola Editorial Aguilar, que "fue publicado aparte, en el volumen Rosalía de Castro o el dolor de vivir (1944) (2).

Don Victoriano, presenta a dor como o tema central na obra de Rosalía de Castro. A dor nas suas diferentes acepcións e sempre intimamente relacionada coa vida, até tal punto que lle dá a denominación de "dolor de vivir", "término acuñado con gran acierto" (3).

A dor e as penas en Rosalía, di García Martí, non son negativas, senón que implican fecundidade (4). Esta dor ten unha dimensión metafísico-existencial, de xeito que chega a converter-se nunha maneira de viver (5).

Mais, ¿cal era a opinión persoal de García Martí encol das penalidades da vida? ¿Coincide fundamentalmente co plantexamento de Rosalía? Sen metermo-nos nunha exposición paralela entre os dous Autores, vexamos brevemente o que Don Victoriano pensaba.

---

(1) Su corpus literario, representado por cerca de medio centenar de libros, abre perspectivas muy distintas en el campo del pensamiento, del comportamiento humano, en la interpretación cultural, en la exaltación de Galicia: Benito Varela Jácome "García Martí, Victoriano", *Gran Encyclopedie Gallega*, Tomo XV, pp. 190-191.

(2) *Op. cit.*, p. 190.

(3) Marina Mayoral, *La poesía de Rosalía de Castro*, Gredos, Madrid, 1974, p. 71.

(4) Si Rosalía sintió agudamente los dolores históricos de su pueblo, por encima resaltaba su propio dolor; no el dolor de madre, de hija o de esposa, sino el de un ser que no acaba de centrarse en el mundo y que, cualquiera que hubiera sido su posición o su fortuna, hubiera sentido con violencia la nostalgia de otra cosa: Rosalía de Castro, *Obras Completas*, Recopilación e introducción por Victoriano García Martí, Nueva Edición aumentada por Arturo del Hoyo, Tomo I, Aguilar, Madrid, 1982⁷, p. XIV.

(5) ... se trata, en suma, del dolor de vivir, de la conciencia que estas almas tienen de la transitoriedad de la vida, de que ellas no tienen aquí su centro de gravedad: *op. cit.*, p. CXIX.

A vida é unha dolorosa experiencia

Nas diferentes etapas da vida, mesmo cando se triunfa, di García Martí, hai sempre algo que non se posue, arelas incumpridas, anceios infindos, auséncia de plenitude. A vida humana nunca está segura, firme, gozosa. No fondo da vida, vai un compaño de viaxe que se manifesta en forma de angustia, saudade, dor. A vida é unha pesada carga e o seu remédio non está no aforro do sangue nin do sofrimento, senón en verté-la toda na propia horta para facé-la fecunda. A vida implica un constante esforzo. Está impregnada de dores e de misérias.

Na vida abundan as dificultades, as mentiras e as sombras. E preciso saber aproveitá-las e converté-las en timbres de aristocracia, pois son, quizais, os últimos títulos da nobreza humana que pode conseguir o home neste mundo, tal como di o Autor. As xentes viven, na maioría dos casos, sen sospitaren este poder máxico e divino que levan dentro de si e, xa que logo, non aproveitan esa capacidade de grandeza.

A dor, as dificultades e os atrancos, removen e exaltan a vida humana de tal xeito que todo acto humano que se xerere nesa forxa, será, sen dúbida, unha alusión a horizontes infindos, de tal forma que se abrirá camiño ao traveso dos tempos e das fronteiras (6).

A dor é consustancial á vida

Don Victoriano afirma que a dor é unha realidade innegábel. Recoñece que é unha tortura agónica, algo que se sente profunda e vitalmente, e que non lle permite situar-se tranquilamente no mundo, ainda que non chegue a saber de que lagoas e carencias, de que misteriosas incomprensións, nin de que atobados anceios está composto.

Os homes, desde sempre tentaron descifrar tanto o seu destino como a sua orixe, isto é, o misterio da sua vida. Cando acuden á razón en busca dunha resposta, atopan-se con que esta non ten nengun poder para solucionar o problema, porque non ten confianza nela e, xa que logo, un non pode botar-se a viver tutelado pola razón sen examinar os seus poderes. Se se prescinde da cuestión relixiosa, di García Martí, ao home só lle queda a traxédia e a dor como algo constitutivo.

---

(6) Alguien os aconseja que lleveis la fusta, pues que cabalgáis; os dirán que salen perros al camino. No es esa mi filosofía, ni es tal mi consejo. Arrojad la fusta muy lejos. Si algún perro os desgarra las carnes, no hallareis mejor remedio que el propio dolor; hacedlo vuestro médico. No os irritéis; vereis como los canes se acercan, humildemente rendidos. Ya tenéis al envidioso vencido. Basta un poco de sufrimiento, que no es la muerte, sino la vida (...) Pero nadie cuente llegar al fin sin pasar por el medio. El camino es el dolor de vivir. Es necesario recorrer el sendero para llegar a las cumbres y contemplar al firmamento. No arranquéis las malas hierbas del camino. Si extirráis las dificultades, ¿qué méritos habrá en subir? Es necesario llagarse los pies para conocer el misterio: Victoriano García Martí, *Del mundo interior. Meditaciones*, Tip. de Archivos, Madrid, 1911, pp. 44-45.

Viver é unha tortura, pois, implica actuar, obrar, sair dun mesmo, como sacando anacos da vida, descarnando-se pouco a pouco; a vida golpea implacavelmente. Agora ben, nengunha persoa, afirma Don Victoriano, debe excusar-se de pagar este tributo á vida, senón pór o seu sangue, a sua dor e o seu alento, porque a vida é un val de bágoas; ademais, é preciso nutrir e fortalecer o espírito na árdua empresa da vida (7).

Dimensión social da dor

A sociedade, en palabras de Garcia Marti, está sometida ás leis xerais da biología, das paixóns, das tendencias egoísticas e, con frecuencia, da barbárie; mais un sentimento de moralidade e de solidaridade na mesma conciencia individual, sinala a reacción en forma de vergofía e de arrepentimento, e fai que os homes sintan a necesidade de asociar-se e facer sacrificios en pro dos demais.

Trata-se, sinxelamente, de que a moralidade informe as relacións humanas e que os homes se fagan solidários no sofrimento alleo, o que implica o sofrimento como deber.

A función da disciplina social, da autoridade, das institucións e das normativas sociais, debe tender a pór ao home na posesión de si mesmo, no uso e exercicio das suas capacidades, da sua responsabilidade e dos seus direitos, de xeito que a sua actividade sexa fecunda para el e para os demais. Agora ben, di Don Victoriano, para conseguir tal cousa é preciso que o individuo pase polo purgatório da sociedade e por unha ampla gama de sacrificios e renunciamentos.

O individuo non se glorifica nin se ensalza por ter a pertenza de grandes posesións, senón xustamente por renunciar a moitas cousas na sua vida e na sociedade, isto é, non se perfecciona á forza de abusar dos seus direitos, o que o levaria ao triunfo dos seus instintos e á disgragación da sociedade, senón que a sua perfección está no cumprimento dos seus deberes de solidaridade e de abnegación. A solidaridade implica amor ao próximo, participación no sofrimento alleo e sentimento fraternal. A solidaridade no sofrimento alleo implica unha forma de unión fecunda, firme e permanente (8).

(7) Esta imposibilidad de no poder salir de nosotros mismos sin ser víctimas del vértigo, es lo que origina el dolor. El dolor de sentirse limitado, dolor de no poder descifrar este eterno misterio de la conciencia, dolor de razonar, dolor de la luz, en fin, y no de tinieblas, porque, dentro de la vida humana, lo más claro es justamente lo más oscuro. Mi actitud en el mundo tiene, pues, la gravedad y el recogimiento de ese respeto al misterio que nos envuelve y que no veo reducido en modo alguno por los esfuerzos de la ciencia: Victoriano García Martí, *Verdades sentimentales*, Mundo Latino, Madrid, 1921, pp. 24-25.

(8) De todos los caminos, de todos los planes, de todos los programas que se ofrecen como ideal para reorganizar de modo nuevo y definitivo la sociedad humana, nosotros no vemos ninguno posible (dada nuestra naturaleza) que no se base en estos pilares: "trabajo" y "dolor": Victoriano García Martí, *Caracteres de la vida social y mundana*, Pueyo, Madrid, 1921, pp. 57-58.

Non hai vida que non sexa unha traxédia

Don Victoriano fai unha clara distinción entre o sentimento tráxico e o sentimento dramático da vida.

A traxédia significa a loita contra o imposible, mentres que o drama implica posibilidade para o home. Dá-se, pois, sentimento dramático da vida cando nesa loita perpétua o home dispón de poderes para sair vitorioso; a vida ten sentido tráxico cando se considera de sempre sometida e encadeada a un poder superior.

A traxédia desconfia da força da vontade e da eficácia do temporal; no fondo, di Garcia Martí, a traxédia é un pouco pagá e sen conforto. O drama confia na força da vontade e na eficácia do temporal; vai ao eterno ao traveso do temporal.

A vida humana, está habitada por unha morea de anceios e desexos; hai misteriosas inquietudes no fondo da natureza do home, nas entrañas do seu ser. A vida das persoas desexa encher-se de algo que non ten, desexa ser en plenitude, está repleta de aspiracións. Pode-se falar de anceios de amor, de ideais de verdade, da búsqueda da virtude e da beleza.

O misterio rodea a vida humana. A curiosidade e os ideais humanos atopan-se con dificultades e limitacións. O home quer clarear infinitude de cousas, entre elas, e dunha forma moi especial, o grande problema da sua orixe e do seu fin ao destino; ademais das cousas pequenas da sua existéncia, que está pragada de perigos, de accidentes, de loitas e de dificultades.

Ante esta situación o autor pregunta-se se, de algun xeito, o home, coas suas capacidades e as suas luces, é capaz de dar unha resposta adecuada e satisfatória a tantos problemas que acosan a sua vida. Por desgracia, o home non pode respostar á maioria destas inquietudes e, ademais, dado que a morte, máis tarde ou máis cedo, sairá ao seu camiño, para pecharlle moitas esperanzas e posibilidades, a vida, converte-se sen remedio, en algo tráxico (9).

A dor é unha realidade fundante.

Don Victoriano afirma que, desde o punto de vista natural, é más suxestiva a tristura que a ledicia, pois, hai nela un principio de aristocracia, que separa e ailla, mentres que a ledicia é más popular e expansiva. A única ledicia que defende o Autor é aquela que é propia dos espíritus cultivados, isto é, a que non é ledicia sen más, senón que, como todo o refinado e selecto, é síntese de contrarios e, xa que logo, tamén é tristura e dor.

As almas selectas cando expresan gozo e ledicia, di Garcia Martí, adverte-se

(9) No, si el mundo fuese la verdad, la vida humana no se consumiría en un ansia perpetua, en un ansia que es nuestra tragedia; en un ansia que viene a obligarnos a decir a cada uno y a cada instante: "yo no soy sino tan solo una aspiración a ser": Victoriano García Martí, *De la felicidad (Eternas inquietudes)*, Mundo Latino, Madrid, 1924, pp. 17-18.

nelas a sordina imposta por méio da dor, dos desenganos, da amargura. Son almas equilibradas que son capaces de triunfar sobor das penas. Este equilibrio, florece no sorriso e brilla nos ollos que choraron (10).

Para os espíritos refinados, un dos maiores praceres consiste en atalaiar e fortalecer, cun sentido superior, os movementos internos do ánimo, do corazón e dos sentidos. A auténtica vida, reitera Don Victoriano, implica o domínio dos egoísmos e das paixóns.

A verdadeira felicidade non é a exterior e instintiva, senón a que provén da inferioridade humana que está forxada na dor, na mortificación constante e na acepción dos sofrimentos (11).

Certas persoas, na sua marcha pola vida, teñen un atractivo especial, un algo inexplicábel, unha mirada serena e un sorrido elegante. Estas persoas, di Garcia Martí, ainda que non vexamos nelas o rastro das bágoas nenhuns as traxédias do corazón, é moi posíbel ou case seguro que as suas almas estén vestidas pola dor que lima todas as arestas, adonda as crispacións, adoza a personalidade, contribue a exaltar as virtudes e os acentos da persoa; anchea os lindeiros do mundo interior e dá fortaleza e vigor á vida. Todo rasgo de grandeza humana ten, sen dúbida, moi perto a dor (12).

A vida leva con ela unha móxega de escravitude

A vida social, di Garcia Martí, é frecuentemente, un proceso aberto de loitas, de paixóns e intereses, de leis mecánicas reguladas polos instintos e por deseños cargados de apaixonada emotividade. Xa que logo, todos usamos couraza e imos acompañados dunha muralla de prevencións, de xeito que a regra de conduta de cada persoa sexa, moi a miúdo, o egoísmo. Vive-se na incertidume; a sensibilidade parece que está encalecida perante a dor, a desigualdade, a inxusticia e a caréncia de fraternidade.

A maioria dos homes, segue a dizer Don Victoriano, teñen unha alma para todos e só uns poucos privilexiados posuen unha para cada un. Os primeiros son fato, multitud, porque se alonxan de si mesmos. Os segundos, pola contra, son "homes" porque viven coa sua alma. O que se plantexa aquí é o problema do "ser" e do "representar";

(10) El que tiene dinero y gloria, el que es amado y ama, puede no ser feliz. En cambio lo será el que sabiendo lo que son las penas tiene el supremo arte de pasar por ellas triunfando de ellas. El deber de la felicidad, podría en realidad cambiarse en este otro: el "deber de saber sufrir": Victoriano García Martí, *De la felicidad (Eternas inquietudes)*, Mundo Latino, Madrid, 1924, p. 86.

(11) Los hombres se encuentran más "centrados" cuando emprenden la vía del dolor, del dolor que hace la vida fecunda, del dolor que rompe las limitaciones de nuestro egoísmo, que es calor y brillo del espíritu: Victoriano García Martí, *De la felicidad (Eternas inquietudes)*, pp. 94-95.

(12) Las gentes que llevan una vida interior de sufrimientos suelen precisar menos de los ajenos que aquellos que sólo se dedican a la frivolidad del placer. Nada hay que nos llene tanto como el dolor, nada hay por tanto que nos haga más fuertes: Victoriano García Martí, *De la felicidad (Eternas inquietudes)*, p. 171.

é posível que o home xamais chegue a coñecer quen é en realidade, non obstante, isto non debe ser un atranco insalvável para que, dun xeito teimoso e contundente, queira chegar a "ser" en plenitude.

Na orde material dan-se progresos insospeitados, grandes invencións, cambios profundos, tanto técnicos como sociais. Mais, no ámbito do espírito, a riqueza que máis debe interesar ao home, isto é, a riqueza espiritual e a liberdade, non está moi abultada en haberes.

¿Pode o home liberar-se destas cadeas? Don Victoriano admite que si, ainda que só sexan capaces de consegui-lo as almas aristocráticas, porque para a xeneralidade das persoas, dado que se trata dun tema ingrato, o máis doado é encher a vida de cousas, de proxectos e de satisfaccións, sen plantexaren-se abertamente estes problemas, dado que a vida é triste e o pesimismo é consustancial á vida do home, porque o seu camiño xa está marcado (13).

A vida humana está cada dia más perto da morte

A persoa humana, debido á sua conciencia e á sua capacidade mental, pensa, con moita frecuencia, que é poderosa e que vivirá moito máis tempo do que realmente vai viver. Sucede isto, di Don Victoriano, porque a vida está tan chea de susxestións externas que, no tráfico do viver, o home esquece que a vida é curta e limitada. Non se trata, decerto, dun esquecemento absoluto, posto que sempre lle chegan ao home alguns murmurios, más ou menos perceptíveis, de que non durará sempre. Tamén hai que ter en conta que estes latexos e murmurios dependen en grande medida do temperamento e do carácter das persoas, de xeito que nalguns casos matizan completamente a vida desas persoas, ainda que esta sexa a excepción, porque, en xeral, segue a dicer o Autor, na maioría das persoas pesa más o silencio desas voces e deses murmurios e deixan-se levar pola pasaxeira corrente da vida, como se esta, coa sua complexa realidade temporal, fose a morada definitiva do home.

Sen embargo, a temporalidade aniña na vida do home, por iso, ten que pasar por unha angustiosa experiencia: a morte. A vida e a morte, recorda-nos Don Victoriano, rematará coa miña vida e coa da xeración a que pertengo.

Tamén se pode pensar que mentres se vive, a morte non ten tanto poder nem tanta amplitud, senón que é un momento fuxidio da vida, porque toda é vida e non hai máis nada que o agora.

---

(13) La vida, —pensaba don Ventura deambulando al azar por las rúas— tiene en todas partes la huella de la esclavitud; a la postre, por grande que sea nuestra personalidad, nuestro afán de trazarnos una ruta ideal, somos siempre víctimas y volvemos a la senda que una fuerza superior nos ha dejado abierta... Llevamos este impulso ciego impreso de modo invisible en nuestra sangre, en nuestros nervios, en nuestras células: Victoriano García Martí, *La tragedia del Caballero de Santiago (Estampas de la vida compostelana)*, Publicaciones Prensa Gráfica, Madrid, 1925, p. 65.

O certo é, di Garcia Marti, que a vida de cada persoa non é máis que a luz dun lóstrego que fai posíbel a posesión, por un anaquexo, do mundo (14).

A vida é unha decepción cotiá

Para Garcia Marti, a vida humana non é unha realidade individual nem se produce como un espectáculo extraño ao home. A vida, mentres se vive, oferece-se como a realidade máxima e mesmo como a existencialidade más natural.

Tamén é certo que moitas veces, as persoas están desorientadas pola dualidade e diverxencia que se aprécia entre a teoría e a práctica concreta da vida de cada quen, tendo en conta que a fachada que se amosa non ten moito que ver, a maioria das veces, cos contidos vitais que os homes levan dentro. Por degrácia, a práctica vital das persoas, a miúdo, aparece como unha informalidade da vida, tal como dunha maneira razoável sería de esperar.

A vida pode ser considerada como a máxima plenitude do home, non obstante, na sua realización, ve-se esmorecida e sen moito sentido. A atonia e apatía da vida de todos os días, cos seus enganos, traidurias e aldraxes é algo cotián. Por outra banda, ao longo da xornada, nos homes morren moitas cousas. Morren, certamente, o amor, as ilusións, a integridade persoal e, mesmo hai días nos que o sistema moral e a arquitectura do espírito se desploman. Raro é o dia, di Don Victoriano, no que non hai un pouco de luto na alma; sempre temos de que arrepentirmo-nos.

Cando o home acada un anaco de felicidade, pretende, sen dúvida, que dure, que permaneza, que se pare o tempo; mais, o tráxico, o verdadeiramente tráxico é que a ese instante sucede-lle necesariamente a desilusión, quizais a dor ou o remordimento e, cando menos, a lembranza dese instante ditoso. Este desencantamento segue fatalmente a todos os momentos felices nos que o home se poda atopar (15).

A dor fai que a vida sexa imperecedeira

O home é o que gaña a eternidade ao traveso do tempo. A inmortalidade non

(14) Y sin embargo, por mucho que ensanchemos el sentido de la vida, la vida está a un milímetro de la muerte. ¿Qué resultados pretendemos con nuestra verdad? ¿El pesimismo, la esperanza? No, la verdad misma.

La vida está interesada en cultivar el engaño; tiene en su favor la naturaleza, las realidades físicas atrayentes, todo lo que satisface nuestros instintos, nuestras apetencias materiales. La vida se siente íntimamente ligada por un milagro con el mundo en torno, de tal modo, que siendo mortal se siente a gusto en ella misma. Este es todo su secreto: oculta su ponzoña, y, lo que es peor, nosotros caemos en la trampa: Victoriano García Martí, *La muerte, Meditación*, Agencia General de Librería y Artes Plásticas, Madrid, 1936, p. 19.

(15) En la vida, teóricamente, aprendemos muchas cosas. En la práctica y al cabo del tiempo sólo llegamos a saber una cosa: la decepción: Victoriano García Martí, *Máximas, caracteres y reflexiones*, Espasa-Calpe, S.A., Madrid, 1942, p. 11.

é un regalo, senón unha conquista. A trascendéncia da vida humana é preciso conquistá-la. Nas mudanzas da vida, no camiño que vai do instinto ao deber, na acción humana acrisolada por medio da dor, é onde as persoas se xogan a sua inmortalidade.

Para Garcia Martí, o home superior, o que é capaz de camiñar cara a eternidade, é o que se ofrece como branco para ser atacado polos demás, antes que atacar ou maltratar ao próximo. Estes homes viven coa alma, gozan de grandeza de espírito, perdoan e saben sofrer sen xenreira. Son conscientes da valia do sofrimento e da dor dentro da pena do viver. Mediante a dor van-se satisfacendo as inquedanzas da intemporalidade.

No mundo interior, di Don Victoriano, cando predomina un heroísmo cultivado na vida diária e anónima, sen barullo e sen outros murmurios que os das bágoas, está-se, sen dúvida, no camiño da inmortalidade. Claro que hai moito que labourar e remover na vida das persoas para que a sua dor sexa fecunda.

As almas privilexiadas, aristocráticas que di Garcia Martí, saben gardan silencio e renunciar aos seus direitos sen encheren a boca de berros; saben calar porque disponen dunha grandeza que só poden posuir os que son capaces de converter a dor en elemento de purificación (16).

---

(16) Los caminos humildes de la bondad, del sacrificio, del dolor y de la abnegación, son los únicos que traspasan con nosotros o se pretende que traspasen, los umbrales de la muerte para alcanzarnos la inmortalidad de la persona: Victoriano García Martí, *La vida no es sueño*, Dossat, S.A., Madrid, 1946, pp. 46-47.